

VARIANTE ȘI SOLUTII POLITICE ÎN ANII PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL (ROMÂNIA)

de DIANA FOTESCU

Anul 1916 găsea România în neutralitate și alegerea intrării în război de partea Antantei sau de partea Puterilor Centrale.

Încă din anii neutralității se tatonau căile politico-diplomatice care să corespundă intereselor României. Atunci o mare parte din activitatea guvernului român a fost dusă în casa lui Barbu Stirbey. Sub masca unei simple retrageri la țară, Bustea a fost "centrul de operații" al puterii de stat. Potrivit prințesei Callimachi, un atent observator al vieții politice, "regina Maria era în mod constant acolo, adesea întreaga zi într-un costum de călărie ca să-și justifice prezența. Am văzut-o odată rămânând la cină cu regele, mai târziu venind ca din întâmplare, importanți trimiși ai aliaților și primul ministru. După masă, ei dispărăneau unul câte unul, într-un salon retras, pentru o ședință ferită de urechile vreunui spion"¹.

Într-o scrisoare a regelui Ferdinand către vărul său Kaiserul, acesta explică: indiferent de simpatiile sale personale el era regele unei națiuni care luptă pentru eliberarea fraților care trăiesc sub stăpânire străină. În cazul unui război general el avertiza că nu-i va putea împiedica pe români de a-și revendica dreptul lor dat de Dumnezeu². Și I.G.Duca nota în memoriile sale o declarație a regelui: "eu sunt un rege constituțional, dacă țara crede că interesele ei dictează să meargă împotriva Puterilor Centrale, nu în mine va găsi o piedică în realizarea idealului ei național"³.

Dar anul 1916 a fost anul marilor decizii politice, în vederea realizării idealului înfăptuirii unității naționale.

Al. Marghiloman relatează con vorbirea din 25 mai 1916 cu Nenițescu: La Berlin Nenițescu a dejunat cu Taube și Moltka (Dane-marcă). Taube i-a spus că Regele Suediei a scris regelui nostru și că guvernul suedez a propus lui Brătianu o acțiune comună, e vorba de un tratat (între Suedia - Norvegia - Danemarca există), prin care li se garanta neutralitatea în caz de război. Dar regele Ferdinand n-a dat nici un răspuns⁴.

Încercat de politicienii filo germani asupra poziției sale, regele Ferdinand replica la 1 august 1916 lui P.P.Carp: "nu putea să spună care va fi hotărârea lui, fiindcă până seara toată lumea ar ști-o"⁵. În acele zile fierbinți "regele - nota Al. Marghiloman - a vorbit de abdicare dacă î se forțează mâna"⁶.

La 11/24 august 1916 în Marele Salon de Aur din Palatul Cotroceni Ferdinand își sărbătorea cei 51 de ani. Avea invitați miniștri români. Regina Maria scria în memoriile sale: "O atmosferă de așteptare frământată învăluia această ceremonie. Brătianu prezenta felicitările guvernului apăsând asupra încrederei și nădejdirii ce o puneau toti în regele lor. Fiecare frază era încărcată de înțelesuri, dar nici un cuvânt nu era încă hotărât"⁷. Și Louis Basset, secretarul particular al regelui, a asistat la aniversare. El nota: "Ferdinand e vesel, dar de o veselie forțată". De la împăratul Wilhelm sosise o telegramă de felicitare pentru Ferdinand. Iată ce răspunde regele României: "În vremurile acestea serioase și pline de răspundere mă încred deplin în Dumnezeu cu ajutorul căruia sper să biruiesc marile greutăți spre binele țării mele"⁸. Se pare că Wilhelm a fost nemulțumit de răspunsul regelui Ferdinand.

Și Henry Catargi a reținut memoria acelor zile remarcând că "regina pare foarte fericită ca cineva care ar fi obținut un lucru important, iar Regele, subit liniștit, ca un om care a luat o hotărâre"⁹.

Pe 13 august, cu o zi înaintea Consiliului de Coroană, Al. Marghiloman nota din declarațiile regelui:

1. Dacă este o convențiune scrisă, aceasta nu îl leagă

2. El nu este obligat să se ralizeze la avizul majoritatii Consiliului de Coroană

3. Nu va semna un decret de mobilizare¹⁰

În ziua următoare (14/27 august 1916) Consiliul de Coroană avea să hotărască intrarea României în război alături de Antantă.

Schimbarea atitudinii regelui Ferdinand a părut să uimească și pe ministrul Germaniei la București - von dem Bussche - care la o întrevedere cu Al. Marghiloman spunea: "Mărturisesc că Regele este o enigmă pentru mine; cum a putut El să se schimbe aşa de brusc. Rușii trebuie să-l î amenințat și i-a fost frică"¹¹. În realitate miniștrii români (cu 2 luni înainte) hotărâseră prin semnarea celor 2 convenții - una politică și una militară - alăturarea de Antantă și pecetluiseră la Consiliul de Coroană. Chiar și regele știa care va fi poziția sa și a României, în 10 august trimițând o scrisoare fratelui său, iar regina Maria mamei sale. Deci Henry Catargi sesizase bine psihologia celor doi monarhi din 9 august. Iată ce nota în jurnalul său Louis Basset¹²: "Către prânz (10 august) regele m-a chemat în cabinetul său (Biblioteca regelui din Palatul Cotroceni), m-a invitat să iau loc și după ce m-a privit fix câteva minute mi-a spus că situația lui este critică și dureroasă, dar mai speră că în curând Consiliul de Coroană îl va scoate din alternativa crudă în care se găsește, între datoria de suveran român și problemele de conștiință. Deși era rezervat în vorbe, mi-a spus că se va inclina în fața hotărârii Consiliului de Coroană, oricare ar fi acesta". Datoria de vechi sfetnic al casei l-a făcut pe Basset să-i aducă aminte regelui "că la puțină vreme după moartea unchiului său îmi spuse că se considera legat personal de tratatul de alianță cu Germania; și că nu mă puteam îndoia că-și va menține această orientare

politică, care era rezultatul experienței regelui Carol și singura linie de conduită care corespunde intereselor vitale ale țării. Basset îi spunea că marea majoritate a populației dorea neutralitatea, iar un război chiar victorios împotriva Austro-Ungariei nu ar duce decât la aservirea economică și politică a României față de Rusia și că în caz de înfrângere ar fi singurul responsabil în ochii poporului. Dimpotrivă refuzul său de a declara războiul ar provoca în România o aprobare diferită și mult mai serioasă decât agitația de suprafață creată de Antantă și agenții săi". Regele n-a dat nici un răspuns. Atunci Basset a replicat: "înainte de a vă lăsa antrenat în această aventură plină de primejdii pentru țară și pentru dinastie, recitați memoria pe care regele Carol mi l-a dictat câteva zile înaintea morții sale și care arată că un război alături de ruși, departe de a servi idealul național, ar fi mormântul lui și dacă în sfârșit lectura testamentului politic al unchiului său nu-l va convinge, să se ducă la Curtea de Argeș să îngenuncheze în fața lui Dumnezeu și să-i ceară să-l lumineze. Chiar acest apel suprem - spune Basset - a rămas fără alt ecou, doar lacrimile ce-i curgeau din ochi și care trădau tulburarea prin care trecea și slăbiciunea lui".

Tot atunci regele Ferdinand i-a încredințat o scrisoare către Wilhelm: "Plecați fără întârziere la Sigmaringen cu o scrisoare către frațele meu căruia îl veți explica situația în care mă găsesc și pe care o cunoașteți mai bine ca oricine". A doua zi regina "foarte agitată" l-a abordat pe Basset spunându-i că-i va da o scrisoare către mama sa care se afla la Dolder lângă Zurich. Scrisorile celor doi suverani i-au fost încredințate de către Barbu Știrbey. La 12/25 august 1916 Basset pleca din București cu destinația Sigmaringen. Scrisorile au fost date curierului von Rosenberg care "le-a pus în valiza sa diplomatică" restituindu-le lui Basset la München.

La Sigmaringen Louis Basset ajunge pe 14/27 august seara. Este primit de prințul și prințesa Wilhelm de Hohenzollern, ministrul României la Berlin, Al. Beldiman, mareșalul Wangerheim, contele Spee, căpitanul von Detten. Iată ce nota Basset în jurnalul său: Beldiman era îngrijorat. Printul Wilhelm îl interoghează îndelung asupra situației pe care scrisoarea fratelui său i-o expunea sumar și incomplet. Basset îi explică situația delicată în care se afla regele și influența tot mai mare a anturajului și echipajului său. Printul Wilhelm aprehensiunea lui Barbu Știrbey în cazul unor evenimente presuflate din partea Germaniei asupra României. Beldiman nu vedea salvarea României decât prin unirea cu Puterile Centrale, singurele care-i pot garanta independența, considerând un acord cu Rusia ca o ne bunie. Beldiman considera misiunea lui Basset la Sigmaringen ca o simplă îndepărțare a lui de la București pentru a-i reduce influența asupra regelui. "Și eu mă gândisem la acest lucru", spunea Basset. Dar, în memoriile sale Al. Marghiloman expune adevăratul motiv: "Regele a concediat pe Basset cu toate marile servicii aduse și marea încredere ce avea într-însul.

Nevasta lui făcea spionaj. De la Berlin, Regele a primit rezumatul unei conversațiuni pe care El o avusese de curând cu Basset. Deci femeia. Regele i-a încredințat o scrisoare pentru fratele său". Ferdinand i-a mărturisit lui Al. Marghiloman: "Nu am putut spune tot ce voiam, căci mă temeam ca scrisoarea să nu fie deschisă pe drum"¹⁴.

Aflarea veștii declarării războiului de către România Austro-Ungariei spune Basset în jurnalul său, a determinat persoanele din casa principiară să fie consternate că un Hohenzollern putea ridica armele împotriva Germaniei¹⁵. Basset, filogermanul, nota că acel Consiliu de Coroană nu trebuia luat ca o consultare loială a sentimentului public, ci ca o lovitură de teatru aranjată dinainte pentru a îndepărta ultimele ezitări ale regelui și pentru a da declarației de război aparența unui act al voinei naționale, când de fapt nu era decât complotul unei minorități insieme de politicieni.

După dejun prințul Wilhelm citește cu glas tare scrisoarea fratelui său în care acesta îi arăta obligația lui de a fi în primul rând român.

A doua misiune a elvețianului Louis Basset era spre Dolder (Elveția), pentru a remite scrisoarea reginei Maria către mama sa, ducesa Maria Alexandrovna, pe care o întâlnește la 18/31 august 1916. La întrevedere erau prezenți prințesa Beatrice de Bourbon și soțul său. Marea ducesă afirma în acele momente că regele Carol n-ar fi consumat niciodată la o astfel de alianță. Dintr-o scrisoare a lui Basset către Barbu Știrbey aflăm că la Geneva la Banca Germană: "toată averea regelui Ferdinand a fost sechestrată"¹⁶. Tot în Elveția, Basset aflat într-o vizită la un prieten Ruftat a aflat că "la Sigmaringen a avut loc excluderea Regelui Ferdinand al României din rândul membrilor familiei de Hohenzollern". La 15/28 noiembrie 1916 Louis Basset nota: "ce situație tragică pentru Rege (...) înțelegând datoria de bun român și cedând insistențelor ministrilor săi și sacrificând pe altarul patriei moștenirea sacră a unchiului său, atașamentul față de familie și numele de Hohenzollern datorită conștiinței sale".

Într-o discuție purtată de fostul secretar particular al regelui Ferdinand cu un personaj numit în memoriile sale "Deutsch" sau "D" privind o conciliere dintre Împăratul Wilhelm și Regele Ferdinand, Dar a fost categoric împotrivă. "Opinia germană este indignată de alegerea acestui prinț de Hohenzollern. În același timp regina Maria este judecată sever în ceea ce privește influența față de Ferdinand"¹⁷. Basset a încercat să-i justifice pe regele României: "Am replicat - în cruda alternativă în care se găsea regele Ferdinand, între curențul popular adeverat sau artificial și conștiința sa este injust să fie încriminat numai pentru că și-a făcut datoria de rege constituțional".

Tot în acea perioadă, noiembrie/decembrie 1916, presa înscrie proclamația prințului Wilhelm de Hohenzollern adresată locuitorilor Craiovei, anunțând că armata germană n-a venit în România pentru a se răzbuna pe populație, ci pe acei care au violat tratatele și au rupt legăturile

de familie. "Ce crud - spunea Basset - trebuie să fie pentru Regele Ferdinand să-și vadă propriul frate aruncându-l în dizgrație și condamnându-l. Probabil Kaiserul a cerut această execuție"¹⁸. Basset o găsește excesivă.

Oricum poziția regelui Ferdinand a fost similară cu cea a vărului său, regele Albert al Belgiei a cărui mamă era tot o Hohenzollern. Războiul este numit de Basset "complot" și are 2 victime - țăranul român și regele Ferdinand, unul plătește cu sângele, iar altul cu coroana.

Încă din 1917 se punea problema schimbării dinastiei în România. Aceasta a fost obiectul unor controverse dintre guvernele de la Berlin și Viena, precum și în interiorul acestora. Iată care erau variantele sau soluțiile:

1. Generalul E.Ludendorff propunea Ministerului de Externe German varianta înlocuirii lui Ferdinand cu printul Kiril al Bulgariei¹⁹;

2. În urma consfătuirii conducătorilor politici și militari germani din 17/18 mai 1917 se hotărăște "detronarea Hohenzollernilor din România", problema urmând să fie rezolvată odată cu împărțirea statului român²⁰.

3. Ministrul de Externe al Austro-Ungariei - Ottokar Czernin declarase în august 1917 "Români vor putea să-și aleagă un rege, căci cu nici un preț nu poate să rămână pe tron regele Ferdinand; de asemenea nu poate domni nici printul Carol"²¹.

4. Al. Marghiloman în memorile sale expune alte variante în urma discuțiilor dintre diplomații germani, austrieci și politicienii români:

- Nicolae (al II-lea fiu al lui Ferdinand)
- printul Frederic-Eitel (fiul împăratului Wilhelm II)
- arhiducele Max (fratele împăratului Austro-Ungariei)
- arhiducele Francisc
- printul Ioachim
- printul Schönburg²²
- printul Frederic-Wilhelm (nepotul împăratului Germaniei)²³

O.Czernin scria principelui Hohenlohe (15/28 decembrie 1917) în legătură cu unele modificări teritoriale impuse României: "În cazul în care rectificările de graniță sunt imediat acceptate am lăsa totuși pe tronul României pe unul din fiii lui Ferdinand"²⁴.

Anul 1918 începuse cu perspectiva inevitabilă a încheierii tratatelor de pace cu Puterile Centrale. "Negocierile" de la Răcăciuni (februarie 1918) dintre Czernin și Ferdinand legau viitoarea hotărâre de semnare a tratatului cu Puterile Centrale atât de destinul României cât și de cel al dinastiei. Semnată pacea de la Buftea-București se subîntelegea și mențineea dinastiei. Contra înțelegерilor dintre politicienii germani, austrieci și români, rapoartele secrete germane dezvăluie în continuare preocuparea constantă pentru schimbarea dinastiei în România.

Astfel la 21 aprilie 1918 la Berlin se cerea informații Legației române (din Berlin) de către principalele Hohenzollern în legătură cu succe-

siunea la tronul României, articolele 82 și 83 din Constituție cu privire la succesiunea tronului, istoricul dinastiei românești, schemă cu arborele pe linie bărbătească a familiei principale Hohenzollern. De asemenea se comunică intenția Berlinului de a purta tratative cu principalele de Hohenzollern (Carol - n.n.) pentru obținerea renunțării la succesiunea de tron în România²⁵.

La 5 mai 1918 Al. Beldiman scrie Ministerului de Externe German despre un proiect privind înlocuirea regelui Ferdinand cu prințul Friederich Carol von Hessen²⁶. În iunie același an Ambasada imperială germană prezintă lui Kühlman informații de la un fost diplomat român (nu î se dă numele, probabil tot Al.Beldiman) în care se precizează poziția ostilă a reginei Maria și a lui Brătianu față de Germania, îndemnul la detronarea dinastiei Hohenzollern înainte de a părăsi trupele germane România, cu ajutorul lui Marghiloman²⁷.

În 4 septembrie 1918 printr-o telegramă trimisă din București de Horstmann către Ministerul de Externe German se prezintă necesitatea ocupării prin forță militară a Moldovei, precum și unele păreri ale informatorilor cu privire la procedee de înlăturare a dinastiei din România²⁸. Pe 21 septembrie 1918 informatori germani scriau tot Ministerului de Externe German despre starea de spirit din România și despre necesitatea înlăturării dinastiei de Hohenzollern și înlocuirea cu un prinț din Germania eventual luteran²⁹.

Cu toate presiunile care s-au exercitat asupra sa, regele Ferdinand a refuzat să ratifice tratatul de pace de la București, chiar cu realul risc al pierderii coroanei. La Berlin circula zvonul că regina Maria ar declara în public nevalabilă pacea de la București (8 iunie 1918)³⁰. Consilierul imperial Hortmann de la București informa Ministerul de Externe German spunând că oficial s-a infirmat acest zvon. Oricum din rapoartele Marelui Cartier General German - Șeful Marelui Stat Major al armatei de front, secția armate străine, în cadrul situației politice din România arată rolul reginei Maria în propaganda de simpatie pentru Antanta (22 august 1918)³¹. De la Wilhelmshöhe se transmite Ministerului de Externe dorința împăratului de supraveghere a corespondenței reginei Maria cu sora sa Beatrice, infanta Spaniei³².

Evenimentele următoare, reintrarea în război la 10 noiembrie 1918, înfăptuirea marii uniuni precum și recunoașterea internațională au rezolvat pe moment problema dinastiei. O situație similară, dar în timp de pace, privind regimul politic s-a ivit în 1927 după moartea regelui Ferdinand. Atunci unii diplomiți străini acreditați la București vedeau situația politică a României rezolvată prin - instaurarea republicii, înlocuirea dinastiei sau venirea reginei Maria ca suverană, regență necrezându-se viabilă.

Rescrierea și interpretarea istorică în istoriografia recentă se impune și pentru această perioadă din istorie.

NOTE

1. Hannah Pakula, *The last romantic*, New York, 1985, p. 187.
2. Idem, p. 188.
3. I.G.Duca, *Amintiri politice*, München, 1982, vol. I, p. 113-115.
4. Al.Marghiloman, *Note politice*, București, 1927, vol. II, p. 76-77.
5. Idem, p. 136.
6. Idem, p. 143.
7. Regina Maria, *Povestea vietii mele*, vol. III, Iași, 1991, p. 62.
8. Arhivele Statului București, Microfilme SUA, R. 26, T 136-89, Acte privind casa regală din România, vol. 14.
9. Al.Marghiloman, op. cit., p. 140.
10. Idem, p. 144.
11. Idem, p. 167.
12. Arhivele Statului București, Fond Casa Regală - Rege Ferdinand, D. III 128/1916, vol. I.
13. Ibidem.
14. Al.Marghiloman, op. cit., p. 156.
15. Arh.St.Buc., Fond Casa Regală - Rege Ferdinand, D. III/128/1916.
16. Ibidem.
17. Ibidem.
18. Ibidem
19. Mircea Popa, Pe marginea unor documente germane din anii 1917-1918, în *Analele Univ. București* nr. 1/1971, p. 138.
20. România în primul război mondial, p. 371.
21. Al.Marghiloman, vol. III, p. 65.
22. Al. Marghiloman, vol. II, p. 494, 495, 508, 539, 544, 552 și vol. III, p. 36, 189, 213.
23. Idem, p. 61-62.
24. 1918 la români, vol. II, p. 1026.
25. Arh.St.Buc., Microfilme SUA, R. 26, T 136-89, vol. 15, 21 aprilie 1918, Berlin.
26. Idem, S.A.Rumanien No I/15, vol 2 Min. Ext. Secția A:Acte secrete privind familia regală.
27. Idem, vol. 15, 6 iunie 1918.
28. Ibidem.
29. Ibidem.
30. Ibidem - 8 iunie 1918.
31. Ibidem, 1918, aug. 22.
32. Idem, vol. 2, Min.Ext.Germ, secția A - acte secrete privind familia regală.

ALTERNATIVES AND POLITICAL SOLUTIONS FOR THE FIRST YEARS OF THE WORLD WAR I (ROMANIA)

- Abstract -

The present paper deals with the political-diplomatic situation of Romania in the year of its neutrality and the steps taken in order to join the Entente.

The author points out the difficulties that Romania, its King and Queen, and the politicians had to face in 1917 and 1918 in the relationship with the Central Powers.

The option of Romania, i.e. to join the Entente, created the conditions for the fulfilment of the Great Unification and the solving of the political matters of that time.

Translated by Daniela Zdrenghea